

Elisabeth Hovde Johannesen og Julie Nordahl

Mat og måltid som symbol for modring

En analyse av bildebøkene *Mor* av Kim Fupz Aakeson og Mette-Kirstine Bak og *Stripekalven* av Marit Kaldhol og Justyna Nyka

Food and Meals as Symbols for Mothering: An Analysis of the Picturebooks *Mor* by Kim Fupz Aakeson and Mette-Kirstine Bak and *Stripekalven* by Marit Kaldhol and Justyna Nyka

*Abstract: In this article, we analyze the picturebooks *Mor* (Mother, 1998) by Kim Fupz Aakeson and Mette-Kirstine Bak and *Stripekalven* (The Striped Calf, 2008) by Marit Kaldhol and Justyna Nyka based on the following question: How do *Mor* and *Stripekalven* treat food and meals as markers for both positive and negative aspects of mothering? In the analysis, we draw on, among others, Ulla M. Holm's theory of mothering as a type of care practice and examine the four different women that act in the books. Our main finding is that the women, who end up practicing mothering, are complex and composite: they are capable of nurturing the children as well as themselves. Our study also reveals that care practices are portrayed as challenging when children are opposed to receiving them. Lastly, we conclude that the female characters in the books who qualify as mothers are ambivalent figures and not unequivocally good.*

Keywords: ambivalence, mothering, matrophobia, other-mother, crossover picturebooks

Mat og spising er kjente motiver innafor de litterære sjangrene, ofte med klare symbolske undertoner. Mat er fysisk næring, men er også bærer av mening. Den kan uttrykke kjærlighet og raushet, men også hat og smålighet (Fürst). Opp igjennom historien har maten og måltidet dessuten hatt en viktig sosial funksjon. I dette arbeidet har kvinnenens rolle som både tilbereder og giver av mat stått sentralt (Fürst 164). Motivet finner vi igjen i barnelitteraturen. Lisa Rowe Fraustinos studier viser at mor blir forbundet med mat i amerikanske bildebøker, og at myten om den gode mor opprettholdes i disse (69). Også skandinaviske barnebøker framstiller oftest mor som god, men her finnes det flere eksempler som utfordrer idealet. Kim Fupz Aakeson og Mette-Kirstine Baks *Mor* (1998) og Marit Kaldhol og Justyna Nykas *Stripekalven* (2008) gjør dette. I vår artikkel undersøker vi hvordan disse bildebøkene kritisk behandler mat og måltider som motiver og hvordan disse fungerer som markører for både positive og negative sider ved kvinnelig moderskap.

Mor og *Stripekalven* kan gå under betegnelsen "allalderlitteratur" (Ommundsen), eller "crossover" (Beckett). Slike bøker er ambivalente og henvender seg til flere målgrupper samtidig. De omhandler ofte mørke tematikker og inviterer til kritiske lesninger. Slik kan de også virke utfordrende. *Mor* har kultstatus i Danmark på grunn av sin varme skildring av forholdet mellom sønn og mor (Sønsthagen og Weinreich 264), men en nyere studie viser også hvordan behandlingen av fedme i boka vekker negative responser blant barnehagelærere i Norge (Johannesen og Solstad). Også *Stripekalven* har vært gjenstand for ulike vurderinger. Mens en lokal avis gav terningkast 6, mente en annen anmelder at boka burde vært anmeldt til barnevernet grunnet upassende sexinnhold og nakenhet (Brynhildsvoll).

Begge bildebøkene presenterer morsfravær. I *Stripekalven* blir hovedpersonen forlatt av sin biologiske mor, og i *Mor* velger hovedpersonen selv å forlate mora si. Som et resultat av morsfraværet tar andre kvinner på seg morsrollen. Begge bøkene opererer altså med to kvinneskikkelser hver som innad i fiksjonsuniversa opptrer som motsetningsfylte par. Bøkene tematiser barnas behov for mor, og deres lengsler og savn etter henne. De åpner for refleksjoner om og fortolkninger av hva mor og moderskap betyr. I våre lesninger lener vi oss til den svenske filosofen Ulla M. Holm, og hennes skille mellom begrepa mor (noe man er) og modrande (noe man gjør) (22). Holms skille mellom å være mor og å gjøre, utgjør en viktig distinksjon i våre undersøkelser. Vårt analytiske blikk er retta mot kvinnenens omsorgspraksiser slik disse kommer til uttrykk gjennom mat og måltidssituasjoner. Vi gjør for ordens skyld en forforskning av begrepet modrande, og bruker henholdsvis "modring" og verbet "å modre".

Et mål med studien er å vise hvordan bildebøkene øver motvekt til myten om mor som ensidig god og omsorgsfull, og hvordan bøkene formidler ambivalente omsorgspraksiser. Problemstillinga lyder: Hvordan behandler *Mor* og *Stripekalven* mat og måltider som markører for både positive og negative sider ved kvinnelig modring?

For å svare på problemstillinga nærleser vi utvalgte oppslag fra *Stripekalven* og *Mor*. I tillegg til å undersøke hvordan kvinneskikkelsene opptrer i bøkene hver for seg, gjør vi en komparativ analyse av de fire kvinnene på tvers av fiksjonsuniversa.

Vår studie plasserer seg innafor et komplekst forskningsfelt som omfatter bildeboks-, moderskaps- og matstudier. Mor utgjør en viktig rolle både konkret og symbolsk i barnelitteraturen. Til tross for dette er det, ifølge Fraustino og Karen Coats, lite forskning i litteraturfeltet som konsentrerer seg om mor og morsperspektivet, til forskjell fra andre disipliner som psykologi, sosiologi, antropologi og historie (3). Innafor en psykoanalytisk tradisjon finnes det imidlertid flere litterære studier som kretser om morsskikkelsen. Bruno Bettelheim vier for eksempel den gode mor og den onde stemor i eventyret stor oppmerksomhet, hvor han behandler differensieringa av morsskikkelsen som betydningsfull for lesere som skal utvikle et sunt følelsesliv. Også Maria Nikolajeva undersøker mors og matens funksjon i barnelitteraturen. Hun legger blant annet vekt på forbindelseslinjene som går mellom folkediktning og moderne barnelitteratur når det gjelder mors og matens mytiske funksjon (*From Mythic*). Fraustinos vitenskapelig essay, som nevnt innledningsvis, viser at myten om den gode mor som ensidig tålmodig, omsorgsfull og taktfull, opprettholdes i bestselgende amerikanske bildebøkene, og at mat både representerer mor og hennes kjærlighet.

Den norske sosiologen Elisabeth L'Orange Fürst, har bidratt med en avhandling der hun undersøker matens betydning, som signal og symbol. Undersøkelsen bygger blant annet på analyser av noveller og romaner som omhandler mat. Hennes studier viser hvordan mat opptrer som tvetydig og symboltung i skjønnlitteraturen.

I det skandinaviske, barnelitterære forskningsfeltet finnes det få studier som særlig fokuserer på morsskikkelsen. Nikolajeva bidrar imidlertid med to kapitler i antologien *Läckergommarnas kungarrike* (Bergstrand og Nikolajeva), hvor hun kopler mat til myten om den gode urmoderen, som i barnelitteraturen oftest er mor.

Om mat og spising finnes det flere studier. Motiva har blitt behandla og tematisert i barnelitteraturen generelt, og i bildebøker spesielt. Ingjerd Traavik har undersøkt matens symbolske funksjon i den norske bildeboka *Pinnsvinmamma* (2006) av Kari Saanum og Gry Moursund. Hun vektlegger mat og spising som signal og lesar blant

annet hovedpersonens vegring mot å spise, i lys av psykoanalytisk tradisjon og begrepet abjeksjon.

I antologien *Fra bordvers til bildebøker* (Dybvik og Karlsson), blir mat, spising og måltider i barnelitteraturen behandla på ulike måter. Kapitlet "Munthe og maten" av Pål Dingstad viser blant annet at oppdragelse av barn skjer via mat og måltider. I samme antologi tar også vi i et av kapitlene utgangspunkt i Aakeson og Baks bildebok *Mor*, hvor fedme, mat og spising blir behandla i lys av skamperspektiver (Johannesen og Nordahl).

Åsa Warnqvist og Mia Österlund har også bidratt med studier der de viser hvordan fedme framstilles i den nordiske barnelitteraturen. Deres funn viser at det tradisjonelt finnes en type fettforakt i litteraturen hvor overvektige karakterer enten opptrer som mangelvare, eller knyttes til usympatiske karakterer. Særlig morskroppen framstilles som stor, hevder de. Samtidig peker deres forskning på at nyere bildebøker fungerer som arena for en type kroppsaktivisme der feite kroppar ikke bare opptrer som del av mangfoldet, men der de også utfolder seg bekymringsløse.

Vår studie bidrar med en nærlesing av to skandinaviske bildebøker hvor morsskikkelsene bryter med de tradisjonelle normene. Videre bidrar vi med en undersøkelse av ulike typer omsorgspraksiser og hvordan disse kritisk blir vurdert av de fiktive barna i fiksjonsuniversa.

I fortsettelsen skisserer vi det teoretiske bakteppet og gir en kort presentasjon av bildebøkene. Til slutt kommenterer vi hvordan lesninga av bøkene kan bidra inn i det landskapet som behandler modring og omsorgspraksiser.

Moderskapsforskninga: faser og begreper

Ifølge Elaine Tuttle Hansen har forskninga på moderskapet fra 1960-tallet og fram til i dag, gjennomgått tre ulike faser: avvising, restitusjon og konseptualisering (5). De tidlige feministene anså moderskapet som en undertrykkende institusjon som hindra kvinna i å realisere seg selv. Dette resulterte ofte i et slags kvinnehat som fikk kvinner til å avsky alt ved seg selv som kunne minne om deres egen mor. Adrienne Rich bruker betegnelsen "matrifobi" om dette fenomenet (246).

Restitusjonsfasen innebar en fornyet interesse og respekt for morsgestalten fra 1970-tallet av. I *Of Woman Born* skiller Rich mellom moderskapet (motherhood), som preges av hverdag, skole og sosiale normer, og praksisen eller virksomheten som følger i kjølvannet

av moderskapet, som hun kaller mothering. Moderskapet (motherhood) er en patriarkalsk kontrollert institusjon, mens virksomheten (mothering) er en kvinnesentrert, potensielt frigjørende, aktivitet. En feministisk visjon har gått ut på å opphøye statusen til de kvinnelige praksisene. Holm har vært opptatt av dette, samtidig som hun har ønsket å løsrive praksisen fra kjønnsdiskursen. Også menn kan utøve moderskap, hevder hun (156). Modring som en type virksomhet kan koples til Sara Ruddicks uttrykk "maternal thinking". Uttrykket betegner en særlig etikk, hvor verdiene til den som modrer innbefatter et beskyttende og pleiende potensial (19).

Den tredje fasen, konseptualisering, er forma med utgangspunkt i en kritikk av feminismens grunnleggende tankesett som springer ut fra en hvit, borgerlig familiesituasjon. Hos svarte feminister har ikke begreper som avvisning eller matrifobi vært like betegnende for alle mor-barn-relasjoner, og deres kritikk har vært viktig for å nyansere og utvide diskusjonen (Collins 55). I vår artikkel blir begrepet matrifobi anvendt som analysekategori i mor-sønnrelasjonene. Slik dytter vi på uttrykket som typisk har vært avgrensa til mor-datterrelasjoner. Når vi anvender begrepet i denne artikkelen, handler det om en annen form for avvisning. Denne er kopla til kvinnenens brudd med tradisjonelle normer.

Når vi utforsker mat og spising som symbolske uttrykk for modring, lener vi oss blant annet til Nikolajeva og Claude Lévi-Strauss. De hevder at på samme tid som mat er tvetydig, formidler mat også menneskets tvetydighet. Mennesket er både natur og kultur, og menneskets forhold til mat er bygd opp via motsetningene kokt/rå, menneske/dyr, egen/fremmed, og så videre (Levi-Strauss 36-37). Ens egen mat betraktes som noe naturlig og genuint, mens andres mat forbindes med noe fremmed, unaturlig og urent (Nikolajeva, *From Mythic* 13). Ved å gi mat tilbyr man en type identitetsfellesskap, og ved å ta imot mat aksepterer man forbindelsen til giveren (Fürst 168; Johannesen og Nordahl 129). Å dele et måltid signaliserer tilhørighet (Nikolajeva, *From Mythic* 16; Simmel 5). Måltidets regelmessighet og struktur signaliserer dessuten kultur, hvor bruk av spiseredskaper innfører distanse til maten (Simmel 5). Både Fürst og Kara K. Keeling og Scott T. Pollard hevder at mat til alle tider har hatt en symbolsk kobling til forståelsen av kvinners utvikling. Keeling og Pollard viser til Mervyn Nicholson, som hevder at aktiviteten "å spise" er forbundet med seksualitet: "Food is to the individual what sex is to the species" (Keeling og Pollard, "Introduction" 41). Sex muliggjør artens reproduksjon, mens det å spise er individets mulighet til å opprettholde og utvikle seg selv. Dette

perspektivet tar vi med oss i analysene, hvor kvinnes evner til å være – ikke bare barnet, men også seg selv, gis betydning.

De fire kvinnene i *Mor* og *Stripekalven* har alle et potensial til å være, uavhengig av biologisk forbindelse. I analysene anvender vi begrepet "other-mother". Uttrykket springer ut fra den amerikanske black-feminismbevegelsen, og ifra en postkolonial arv, hvor blant annet det å ta vare på hvite barn har vært et vanlig virke. "Other-mother" har senere blitt brukt om biologiske mødre som føler seg fremmedgjort eller som opplever utaforskap overfor egne barn, for eksempel i sammenhenger der barnet vokser opp i – og internaliserer en annen kultur (Yu). En ytterligere forskyvning av begrepet gjør Lisa Grahn i sin doktorgradsavhandling, hvor hun av respekt for opphavet til begrepet og for å synliggjøre betydningsforskjellen, anvender begrepet *annan-mammor*. Hun bruker betegnelsen om modrende personer som oppfattes som den Andre, fordi de på ulike måter bryter med normene. Uttrykket preges altså av flytende grenser mellom ulike modrende kropp og praksiser (132). I vår artikkel gjør vi en fornyelse, og bruker betegnelsen "annenmor" i tråd med Grahns definisjon.

Presentasjon av *Mor* og *Stripekalven*

Bildeboka *Mor*, handler om en svært overvektig mor og hennes sønn, som også er jeg-fortelleren i boka. Mor blir alltid framstilt spisende, og det er den usunne maten hun omfavner med et altoppslukende begjær: Polkakjærlighet, is, pølser og kaker. Sønnen betrakter henne skamfullt når hun hemningsløst stapper i seg feit mat og søtsaker. Han ønsker at mora skal spise mindre, sunnere og kanskje av og til ta seg en gulrot, men mora protesterer: "Jeg er da ikke nogen kanin" (Aakeson og Bak oppslag 1).¹ Guttens løsning blir å ringe på hos nabokvinna. Hun er moras rake motsetning. Gutten får lov til å flytte inn til henne, under forutsetning av at han kaller henne mor. Det klarer ikke gutten. Til slutt innser han at det er hos mora han vil være, og vender hjem. På det siste oppslaget sitter gutten for første gang på mors fang og spiser. Slutten er likevel ambivalent. Gutten konkluderer med at "[d]u er min mor" (siste oppslag), til tross for at mora ikke vil gå på kompromiss med sine matvaner. Illustrasjonene består av akvareller, tusj- og blyanttegninger som i hovedsak er dominert av pastellfarger. Den rufsete og ujevne streken utvider og understreker Mors frodighet og villskap.

I *Stripekalven* er også mor og mat sentrale motiv. Her er illustrasjonene utforma som elektroniske collager ved hjelp av fotografier og

tegninger. Fargene er kraftfulle, metta og lite harmoniske. Allerede starten på boka presenterer problemet til Stripekalven. Mor har forlatt ham for å kjøpe seg nye sko. På leit etter henne, går Stripekalven inn i skogen. Der møter han Nekut som er "det svartaste som finst" (Kaldhol og Nyka oppslag 5) og som legger seg over ham. Da kommer Dori med grå pels, rød tunge og svarte labber. Hun blir Stripekalvens redningskvinne og slenger Nekut langt inn i skogen. Etter denne hendelsen får Stripekalven striper på kroppen, mens Dori kler av seg den grå pelsen og transformeres til en erotisk skikkelse: "No er ho bare Dori" (oppslag 13). Stripekalven får drikke melk av brysta hennes og Dori ytrer ønske om at han skal kalle henne mamma. Stripekalven svarer med at det er Kua som er hans mor. På en fortauskafe i byen finner han endelig mora si, men hun har fått en ny kalv. Da forlater Stripekalven byen sammen med Dori. Etter at de er tilbake i skogen, ligger Stripekalven tett inntil henne og drikker melk av brysta hennes, men også her er slutten ambivalent. Stripekalven kjenner fortsatt "ei lita stripe i kvart auge" (oppslag 20).

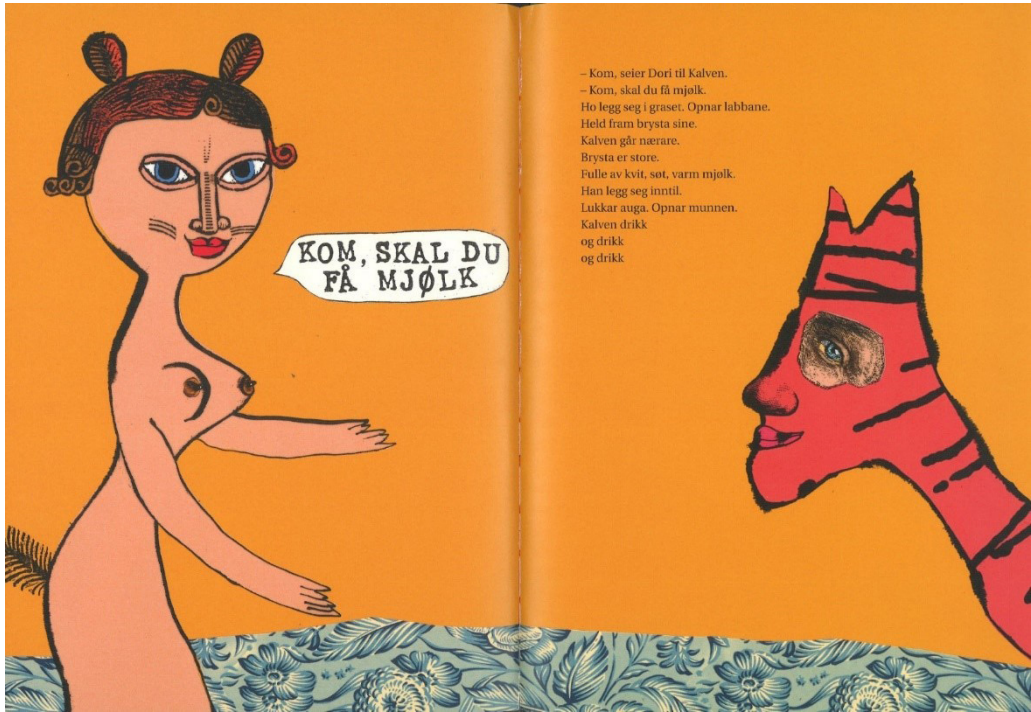
Nærlesninger av moderskap og modring i *Mor og Stripekalven*

I boka *Mor*, er det Mor og nabokvinna som opptrer som motsetningspar. I *Stripekalven*, er det Kua og Dori som kontrasterer hverandre. I analysene behandler vi kvinnene på tvers av fiksjonsuniversa. Vi starter først med å undersøke Mor og Dori med vekt på deres tangeringspunkter. Deretter tar vi for oss Kua og nabokvinna med utgangspunkt i deres fellestrekk.

Mor og Dori som annenmor

Mor i *Mor* og Dori i *Stripekalven* har flere likhetstrekk både når det gjelder mat og framstillingsmåte. Begge modrer ved å tilby mat, selv om maten er av ulik karakter. Mor vil nære sønnen med fettrik mat og søtsaker, mens Dori vil gi Stripekalven brystmelk.

Dori er sammensatt og evner å transformere seg etter forholdene. Lik huldra fra norsk folkediktning lokker Dori med sin erotiske kropp som er en krysning mellom menneske og dyr, men mens huldra er destruktiv, er Dori kompleks. Hun tilbyr brystmelk og imøtekommer Stripekalvens behov for næring, samtidig som hennes nakenhet og insisterende ønske om å bli kalt mor, vekker ambivalens. Oppslaget inneholder mørke undertoner og kan i verste fall tolkes som at Dori begår et seksuelt overgrep overfor Stripekalven.² Iallfall kan hennes framtoning forstås som grenseoverskridende (figur 1).

Figur 1. Dori tilby Stripekalven melk. Oppslag 14 i *Stripekalven* (2008) av Marit Kaldhol og Justyna Nyka. © Justyna Nyka.

Stripekalven tar imot tilbudet om mat, men motsetter seg Doris ønske om at han skal kalle henne mamma (oppslag 15).

Mor i Aakeson og Baks *Mor* er framstilt med hjerteforma hår-sveis, store pupper og røde lepestiftfargede lepper. Også hennes framtoning er erotisk lada, og også hun viser grenseoverskridende adferd. Dette kommer til uttrykk i hennes forhold til mat, og i hennes væremåte som kan betegnes som lite taktfull. Sønnen skammer seg på vegne av mora si, mens Mor selv framstår som uberørt av kritikken. Slik skriver boka seg inn i Österlunds definisjon av bildeboka som et sted hvor kroppspolitikken materialiserer seg ved kropper som stikker seg ut i mengden (112). Ambivalensen som kommer til uttrykk i *Mor* kan leses i skjæringspunktet mellom fettforakt og fettpositivisme.

I de fire første oppslaga blir Mors overdrevne spising problematisert ved at sønnen uttrykker skepsis og aversjon når hun tilbyr ham fettrik mat og søtsaker. Han er aldri sulten når han er med henne. Det hele toppe seg på foreldremøte (figur 2). I illustrasjonen er Mor brettet ut over hele dobbelttoppslaget. Bruk av verdiperspektiv un-

Figur 2. På foreldremøte. Oppslag 4 i *Mor* (1998) av Kim Fupz Aakeson og Mette-Kirstine Bak © Mette-Kirstine Bak.

derstreker Mors størrelse og brudd med normer – hun tar *for* mye plass og spiser *for* mye mat: “hun drikker otte kopper kaffe med fløde og sukker og spiser tolv stykker wienerbrød, selv om der slet ikke er så mange stykker til hver” (Aakeson og Bak oppslag 4). Mors grådighet kan indikere at hun lar seg styre av primitive drifter. Ifølge Nikolajeva knyttes en sykkelig opptatthet av mat til barnlig umodenhet, og barns skamløse grådighet overfor mat, til en måte å uttrykke uskikkelighet på (*From Mythic* 56–57). Mor representerer natur, og et brudd med konvensjonene som knyttes til den kultiverte voksne. Mors grådige begjær kan i lys av en slik lesning, tolkes som en form for opprør mot konvensjoner som særlig rammer kvinner og mødre.

Den grådighet og egoisme som kommer til uttrykk gjennom framstillinga av Mor og Dori, er interessant i lys av Dingstads kapittel om Munthes barnelyrikk. Oppdragelsen av barn skjer nettopp gjennom å tøyse begjæret etter mat og egoistisk tenkning (51). Ved å følge de naturlige driftene opptrer Mor og Dori motsatt av samfunnsnormene og hva som er forventet av dem som voksne. Gutten i *Mor* uttrykker et tydelig behov for en mor som er mer i takt med de normene

han opplever i samfunnet rundt seg. Hans kamp om Mor mot kakebordet, kan leses som uttrykk for fortvilelse og protest overfor Mors manglende selvkontroll og modenhet. Samtidig kan Mors kamp leses i et slags morsfrigjøringsperspektiv, og hennes appetitt og røde, frodige framtoning tolkes som uttrykk for kvinnelighet og livsglede. Mor og Doris stadige tilbud om mat overfor barna, kan tolkes som uttrykk for en varm og raus omsorg.

Hovedpersonenes motstand gjør at kvinnene kan tolkes i lys av annenmorbegrepet. Dori er for insisterende og påtrengende i sin streben etter å modre, og Mors mat er for usunn og for mye. De kan dessuten begge kritiseres for å forveksle sin omsorg overfor barna, med begjæret de har etter å tilfredsstille seg selv. Sara Ahmed knytter det å få barn til lykke, fordi de representerer håp og framtid. Barn tilfører dessuten mening til tilværelsen, hevder hun, ved å være mottakere av omsorg (184). Behovet Dori har for å modre kan forstås i forbindelse med et grunnleggende menneskelig behov for både selvopprettholdelse og behov for å gi omsorg. Lest i lys av Keeling og Pollards symbolske forståelse av kvinner og mat, hvor mat og spising har et skapende potensial, kan Doris behov handle om å realisere seg selv som mor, gjennom å tilby Stripekalven melk. Mors begjær etter mat derimot, kan tolkes som et behov etter å opprettholde seg selv.

Å vegre seg mot modring

Guttens og Stripekalvens vegring mot Mors og Doris omsorgspraksiser kan leses i lys av Richs begrep matrifobi. Lik døtre avviser også sønnene i bildebøkene Mor og Dori i en form for frigjøringsprosjekt, men her handler det om en matrifobi som er kopla til at mor er seksuell, kroppslig og aktiv.

De kulturelle normene i boka *Mor*, øver stor innflytelse på gutten når han velger å diskvalifisere mora si. Hun snakker for høyt, sitter med spredte bein, spiser for mye usunn mat, og er for feit (oppslag 1–4). Matrifobien kommer blant annet til uttrykk ved at han ikke tar imot mat fra Mor. Avvisningen av Mors mat er et sterkt signal om at han ikke aksepterer henne, og ikke vil vedkjenne seg fellesskapet med henne. Hans flukt kan forstås som en flukt fra identitetsfellesskap med Mor, og som flukt fra den kritikken han opplever at rammer ham selv (Johannesen og Nordahl 122). Den kan videre leses som en protest mot at mors begjær først og fremst er retta mot mat, og ikke ham selv.

Stripekalvens matrifobi overfor Dori, er av en annen karakter, da hun er en slags erstatningsmor. Hans vegring kan i første omgang

tolkes som en motstand mot et fellesskap med en kvinne som påtrende insisterer på å ta mors plass:

-Kall meg Mamma, sier Dori.

-Nei, svarar Kalven.

-Kall meg Mamma, seier Dori.

-Nei!

-Kall meg Mamma, seier Dori igjen.

-Det er Kua som er mi mor, svarar Kalven. (Kaldhol og Nyka oppslag 15)

Stripekalven har allerede en mor. Slik kan hans matrifobi forstås som en protest mot å være illojal. Å kalle Dori "mamma", vil bety at han svikter sin biologiske mor, til tross for at hun allerede er fraværende. Samtidig kan matrifobien leses som en avvisning av Dori som med sin nakenhet og erotiske framtoning bryter med kulturens forventninger til hvordan en kvinne skal opptre. Det er først når han erkjenner at Kua har sviktet ham (oppslag 18, figur 4), at matrifobien mot Dori avtar. Det er Dori og Mor som til sist ender opp med å modre barna.

Nabokvinna og kua

Nabokvinna i *Mor* og Kua i *Stripekalven* har flere sammenfallende trekk og øver motvekt til Dori og Mor. Nabokvinna og Kua både spiser og tilbyr lite mat. Mens Mor og Dori representerer natur (det ville, utemma og erotiske), kan disse sies å representere kultur. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom en overdreven vektlegging av ytre ting, som møblering av rom, påkledning og oppdekking. Bøkene deler også et annet felles motiv, nemlig måltidssituasjonen.

Både Kua i *Stripekalven* og nabokvinna i *Mor* framstilles med fysisk avstand til barna, og viser avholdenhet overfor mat. Samtidig framstår de begge som kultiverte og danna. Disse trekka blir særlig framtrepende når man sammenligner kvinnene med Mor og Dori. I oppslag 6 i Aakesons og Baks bok *Mor* (se figur 3), framstår den kjølige, blå fargen til nabokvinna som en kontrast til Mors røde. Maten, en liten porsjon råkost, og måten hun spiser på, utgjør også en motvekt til mors vaner. Mens Mor uttrykker begeistring for mat, finnes det visuelle metaforer på at måltidet framstilles som truende hos nabokvinna. Sitronbåten i vannmugga ligner en haifinne, og stolbeina minner om blekkspruter. Nabokvinna viser et kontrollert kroppsspråk med sammenfolda hender og kryssa bein. Hun verken ser eller rører ved maten. Øynene er i stedet retta demonstrativt bort.

Så laver damen dejlig aftensmad, bare sådan en lille smule på to tallerkener. Der er osse rikost med revne gulerødder. Og vi spiser kun én portion hver, og bagefter tørner vi os om munden med servietter.

„Sk“ siger damen. „Nu må du godt sige: Tak for mad, Mor.“

„Ja,“ siger jeg. „Tak for mad, Mos.“

„Undskyld,“ siger damen. „Hvad var det, du sagde? Mos?“

„Jeg kom til at sige forkeret,“ siger jeg. „Nu siger jeg det rigtigt:

Tak for mad, Musling, nej ... tak for mad Mappede, nej ...

tak for mad Madras ...“

„Mor,“ siger damen, meget tydeligt.

„Mus,“ siger jeg.

„M-m-m-m-m,“ siger damen.

„M-m-m-m-m,“ siger jeg.

„M-m-mor,“ siger damen.

„M-m-marokko,“ siger jeg. „M-m-muh,

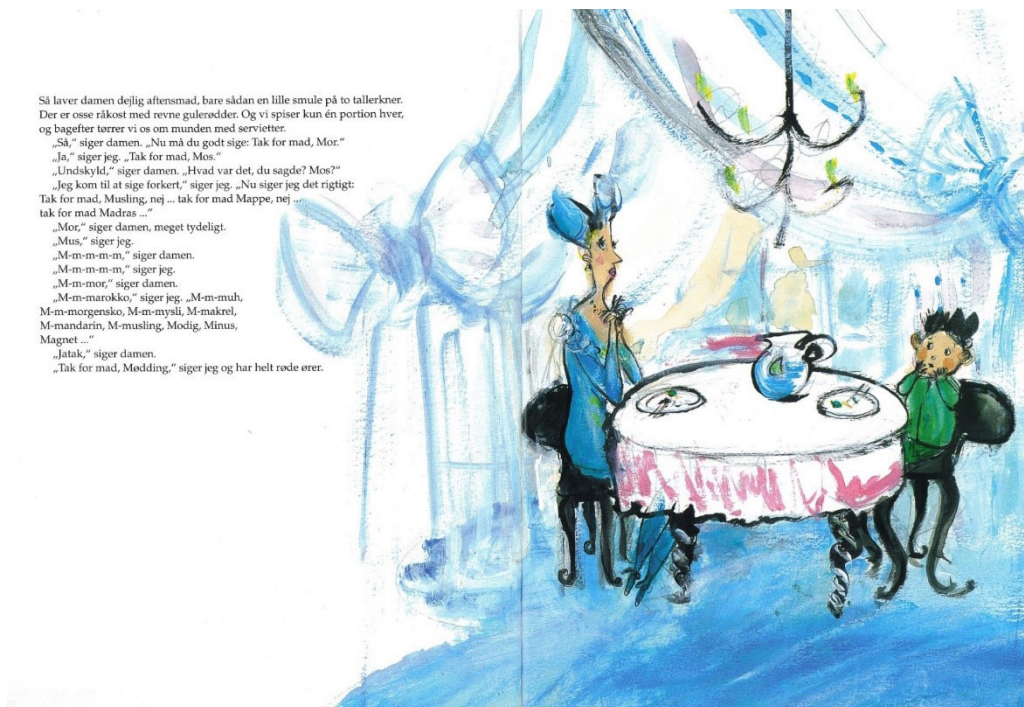
M-m-morgensko, M-m-mysli, M-makrel,

M-mandarin, M-musling, Modig, Minus,

Magnet ...“

„Jatak,“ siger damen.

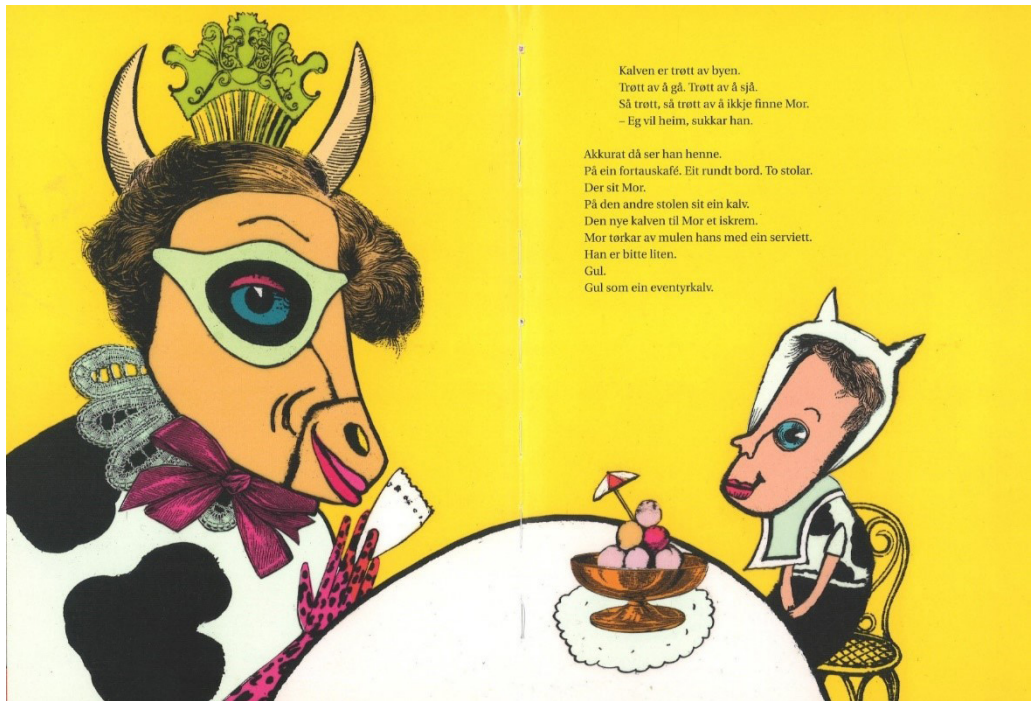
„Tak for mad, Mødning,“ siger jeg og har helt røde ører.

Figur 3. Hos nabokvinna. Oppslag 6 i *Mor* (1998) av Kim Fupz Aakeson og Mette-Kirstine Bak © Mette-Kirstine Bak.

Rommets utsmykning med de draperte blå veggene og de store sløfene, lysekrona over spisebordet og ikke minst oppdekkinga, vitner om at det ytre tillegges stor verdi, og gir inntrykk av at hun er overfladisk. Spisebordet tyder dessuten på at maten inntas rituelt gjennom måltider (til forskjell fra *Mor* som spiser etter innfallsmetoden). Nabokvinna selv matcher interiøret. Hun er blå fra topp til tå: kjolen, strømpene, skoa, til og med håret er blått.

Guttens begeistring for nabokvinnas mat, kan leses som et spark til *Mor*. For ham oppleves ikke nabokvinnas mat som noe fremmed eller unaturlig, men som etterlengta og velkjent. Måltidsituasjonen kan som markør for nabokvinnas modring, tolkes som begrensa: "en lille smule på to tallerkener" (Aakeson og Bak oppslag 6). Fellesskapet som måltidet inviterer til, ser ikke ut til å bli innfridd. Ifølge Nikolajeva, uttrykker ansiktsuttrykk som særlig øyne og munn, emosjoner (*Picturebooks* 251). Nabokvinna kan tolkes som uinteressert. Kroppsspråket er forknytt, og blikket er vendt bort. Gutten på sin side, holder hendene opp til ansiktet, den åpne munnen og de heva øyebryna formidler et forskrekka uttrykk. Dette kan tolkes som en reaksjon på at han ikke klarer å kalle nabokvinna mor (i likhet med *Stripe-*

Kalven er trott av byen.
Trott av å gå. Trott av å sjå.
Så trott, så trott av å ikkje finne Mor.
– Eg vil heim, sukker han.

Akkurat då ser han henne.
På ein fortauskafé. Eit rundt bord. To stolar.
Der sit Mor.
På den andre stolen sit ein kalv.
Den nye kalven til Mor et iskrem.
Mor tørkar av mulen hans med ein serviett.
Han er blitte liten.
Gul.
Gul som ein eventyrkalv.

Figur 4. Mor med ny kalv. Oppslag 18 i *Stripekalven* (2008) av Marit Kaldhol og Justyna Nyka. © Justyna Nyka.

kalven som heller ikke klarer å kalle Dori mor). Hos nabokvinna er den ytre fasaden i orden, men hun klarer ikke å skape en trygg og god relasjon til gutten. Hun framstår som kald og lite omsorgsfull.

En innvending til vår egen kritiske tolkning av nabokvinna i *Mor*, kan være at hennes form for omsorg kommer til uttrykk i forsøket på å oppdra gutten i takt med samfunnsnormene. Verbalteksten i oppslag 6, vitner om at hun lærer ham å takke for maten og tørke seg rundt munnen.

En tilsvarende måltidssituasjon finner vi i Kaldhol og Nykas *Stripekalven* der Kua sitter til bords med en ny kalv (oppslag 18, figur 4). Her framstilles Kua med tydelige menneskelignende trekk. Leppene er rosa, det samme er øyeskyggen, sløyfa rundt halsen og hanskene. Kjolen er kumønstrert i svart og hvitt. Overdrivelsene er iøynefallende. Halspynten består av blonder og sløyfe, den grønne hårkammen ligner ei krone, og den hanskekleddede handa holder en blondeserviett. Bordet er dekt med en hvit duk og en ekstra blondebrikke under isskålen. Alt dette vitner om at Kua (som nabokvinna) tillegger det ytre stor verdi. Is som et kultivert melkeprodukt, kan som markør for modring fortolkes som en form for foreddet

omsorgspraksis. I overført betydning kan denne praksisen tolkes som kjølig. Kua mangler varme og kjærlighet.

De ytre likhetstrekk mellom Kua og kalven (hender, hår og klær), understreker forbindelsen mellom dem. Fellesskapet som måltidet inviterer til, ser imidlertid ikke ut til å bli innfridd. På lik linje som hos nabokvinna, vitner lite om at Kua og kalven har en god relasjon. Avstanden mellom dem er fysisk stor og de har ikke blikkontakt. De er begge enøydde, og øyet er vendt mot leseren. Ny-kalvens øye er kulerundt og blått – noe som gir ham et naivt og uskyldig preg. Mors øye er både utfordrende og hemmelighetsfullt. Stripekalven er ikke invitert, og hans ytre framtoning understreker at han ikke er del av fellesskapet. Han går på alle fire og har verken klær eller horn.

Diskvalifisert modring

Sammenligna med *Mor* og *Dori*, viser Kua og nabokvinna en reservert holdning overfor mat. De spiser lite, og den maten de tilbyr barna er enten for lite eller for kald. Dette sår tvil om Kuas og nabokvinnas evne til å praktisere omsorg. Fellesskapet som måltidene inviterer til, innfris heller ikke i bøkene. Nabokvinna i *Mor*, tar imot forespørselen til gutten om å være mora hans, og tilbyr modring. Hun er altså villig til å ta på seg ansvaret, om enn ikke betingelsesløst. I første omgang kvalifiserer hovedpersonen nabokvinna fordi han ser at hun svarer med de gjeldende kulturelle normene, men når han først har flytta inn, erfarer han at det ikke er nok. Nabokvinnas mangel på mat og appetitt, samt manglende varme og evne til å bygge relasjoner, er livsfiendtlig for ham.

Kua er først og fremst definert som mor på grunn av hennes biologiske forbindelse. Når hun diskvalifiseres er dette i første omgang på grunn av hennes avvisning av Stripekalven. Hun har dratt fra ham, og erstattet ham med en ny. Denne svikefulle adferden understøttes av utseende hennes. Ikke minst har horna en foruroligende effekt. I oppslag 18 (figur 4) blir det tydelig at hun legger vinn på å undertrykke sin natur ved å framstå som noe hun ikke er. At hun er enøyd vitner dessuten om at hun mangler dybdesyn. Hun framstår dermed som både falsk og endimensjonal.

Om kyr og melk

I begge bøkene blir ku brukt som metafor om de biologiske kvinnene. I *Stripekalven* er den biologiske mora ei ku, mens i *Mor* blir mora sammenligna med ei ku. Innsidepermen i *Mor* domineres av en gulgrønn farge hvor ei svart og hvit ku er plassert midt på høyre side. Kua har

tunge, røde jur. Ørene står rett opp og blikket er vendt mot leseren. Slik gir innsidepermen sammen med tittelen på boka, en viss indikasjon på at det er en forbindelse mellom kua og mora. Det andre oppslaget spiller også på ku-metaforen. Her sitter sønnen sammenklemt på en gul buss mellom ruta og mora si, og gjengir det han tror de andre passasjerene tenker: "Hun skulle ærlig talt tage at tabe sig en femsten-seksten kilo, den ko" (Aakeson og Bak). Illustrasjonen viser kyr som løper i panikk fra bussen, kun én er tilsynelatende uberørt. Den er uvitende eller upåvirket overfor det de andre frykter, ikke ulikt Mor selv. Ku-metaforen uttrykker den vestlige kulturens reduksjonistiske syn på kvinner, der de reduseres til mat, nytte og uvitenhet. Sammenligninga henter både til mors størrelse, men også til det faktum at mor har evne til å nære med kroppen sin. Metaforen understøtter dessuten en forståelse av at Mor er dum fordi hun ikke lar seg affisere eller prege av skjønnhets- og dydsnormene rundt seg. Slik dannes det semantiske forbindelser mellom kua og Mor.

Mens Mor i boka *Mor* inntar for mye mat og er i overkant opptatt av eget begjær, så er Kuas vilje til å nære seg selv og Stripekalven nærmest ikke-eksisterende. I det tredje oppslaget står det: "Han er liten. Han vil ha mjølk. Han vil ha mor" (Kaldhol og Nyka). At Kua ikke responderer på Stripekalvens rop, gjør at hun bryter med forventninger om hva ei mor og ku representerer, nemlig mat. Dette demonstrer tydelige brister ved hennes evne til å modre. Begge bøkene framstiller de biologiske mødrene som kyr, og indikerer at disse kvinnene har et særlig potensial til å nære. Mens Mor framstilles som ren natur, framstilles Kua som ren kultur. Begge bøkene viser at dette ikke er nok. Å modre innebærer at man ivaretar begge deler. I en kultur hvor det å nære har lav status, og hvor det å bli sett og anerkjent i sosiale medier gis verdi, kan en fallgrube være at man i streben etter å tilfredsstille visse idealer og normer, mister seg selv (Johannesen og Nordahl 118). I Kuas tilfelle, kan det se ut som om hun gjør en stor innsats for å undertrykke sin natur ved å framstå som overdrevet kultivert. I denne sammenhengen overser hun barna sine. Mora i boka *Mor*, er på sin side for opptatt av å nære seg selv. Hun styres av de kroppslige driftene, men glemmer at hun også har ansvar for å introdusere barnet sitt for kulturen. Begge mødrene er på ulike vis for opptatt av seg selv, noe som strider mot den tradisjonelle normen som krever at mor er uselvvisk og selvoppofrende.

Kvalifisert modring = ambivalent modring

I våre analyser av de fire kvinneskikkelsene i *Mor* og *Stripekalven* har Holms begrep "modrande" (modring), fungert som filter for

vår optikk, hvor kvinnenens praksiser har blitt vektlagt. Når vi her oppsummerer noen momenter vi har funnet særlig interessante, gjør vi det i tråd med problemstillinga som lød: Hvordan behandler *Mor* og *Stripekalven* mat og måltider som markører for både positive og negative sider ved kvinnelig modring? Det første funnet vi vil peke på er at bildebøkene behandler forholdet mor-barn på komplekse og nyanserte måter. Både nabokvinna og Kua framstiller en endimensjonal modring der den ytre fasaden utgjør nærmest hele praksisen. Her blir måltidet en markør for den modrerpraksisen som ensidig omhandler den kulturelle dimensjonen. I denne spiller maten (som næring) en underordna rolle, og oppmerksomheten på barna nedprioriteres til fordel for en selvisk bekreftelse. Denne praksisen diskvalifiseres av barna i bøkene. Tydeligst skjer dette i boka *Mor*. I *Stripekalven* skjer dette mer implisitt ved at *Stripekalven* ikke går bort til mor når han endelig finner henne, men vender seg bort og går "hjem" med Dori (siste oppslag).

Å modre vil si at man lar seg hemme. Samtidig som man låner sine armer, bein, øyne og ører til barnet, er man også et eget subjekt med egne drifter og behov (Holm 156). Denne dobbeltheten kommer til uttrykk i framstillinga av *Mor* og *Dori*. *Doris* begjær er retta mot å modre, mens *Mors* begjær er retta mot behovet for en egen identitet (som hun får via maten). At kvinnene har egne behov, oppleves negativt av barna. *Mor* mangler evne til å tøyse sine drifter og ta hensyn til sønnen sin, mens *Dori* er for påtrengende overfor *Stripekalven* på grunn av sitt eget behov for å modre. Likevel er det disse kvinnene som til slutt kvalifiseres av hovedpersonene.

Mor og *Dori* kan knyttes til annenmorbegrepet. De er sammen-satte og ambivalente, men har en viktig egenskap. De responderer på barnas behov og tilbyr mat. Rausheten disse kvinnene representerer, kan kobles til *Ruddicks* uttrykk "maternal thinking". *Dori* beskytter *Stripekalven* og tar opp kampen mot *Nekut*. Hun tilbyr melk og nærhet, og følger ham inn til byen på leit etter mora hans, til tross for at hun selv ønsker å være *Stripekalvens* mamma. *Mor* i *Mor*, gir omsorg i form av mat, søtsaker og fysisk nærhet, til tross for at sønnen selv fordømmer henne på grunn av størrelse og væremåte. *Mors* og *Doris* modring er ikke avhengig av i hvilken grad barna evner å ta imot. De modrer til tross for at de blir avvist. Bøkene kan slik være til trøst for foreldre som tidvis føler seg avviste og diskvalifiserte av sine barn.

Alle kvinneskikkelsene i *Mor* og *Stripekalven* inneholder brister sett opp mot den ideelle mor, og alle kan derfor sies å bryte visse normer. En nærlesing av kvinneskikkelsene viser at det å tilby modring er et krevende og risikofylt prosjekt. *Dori* og *Mor* utsettes for

vurderinger i kraft av hvem de ER, og ikke for den praksisen de faktisk utfører. De blir kritisert og i første omgang diskvalifisert. Selv om dette også gjelder for de andre kvinnene, vil vi hevde at risikoen Mor og Dori tar er større, nettopp fordi de investerer mer. Hos Mor og Dori er det å modre knytta til deres natur, den er kroppslig forankra. Når disse tilbyr modring eksponerer de seg selv, og dette gjør dem særlig utsatte og sårbare. Når kvinnene trosser barnas motvilje, viser de standhaftighet og styrke. Begge klarer å opprettholde omsorg til tross for at de blir avvist. Dette vitner om at de har noen særlige egenskaper som trygghet, raushet og ansvar. De tåler å stå i det ukomfortable, og lykkes til slutt.

Mor og Stripekalven viser at verken genetisk forbindelse (Kua) eller ønske (nabokvinna) er tilstrekkelig for den som tar på seg oppgava med å modre. Å opprettholde egen subjektivitet, samtidig som man skal sørge for gode vekstforhold for andre, er svært krevende. Den som tar på seg oppgava kan fort oppleve å stå i en interessekonflikt hvor man slites mellom eget behov og barnets. Et resultat kan være at man opplever seg som spalta. Å nære seg selv, kan oppleves som et svik overfor barn som kan virke til å ha bunnløse behov. Å ensidig nære barnet, kan gi en opplevelse av at man mister seg selv. I *Mor og Stripekalven* diskvalifiseres de kvinnene som fornektet barna og seg selv næring. De som kvalifiseres er verken selvoppofrende eller ensidig gode, men de er villige til – og evner å tilfredsstille både barnas og egne behov. Bøkene kan leses som en radikal portrettering av kvinner og mødre som er mer typiske for crossoverlitteraturen. Slike bøker nyanserer og problematiserer tillærte normer, noe som både kan oppleves frigjørende, men også provoserende. *Mor og Stripekalven* gir anledning for alle lesere, både barn og foreldre, til å speile seg i modrende subjekter med brister. Slik kan bøkene både oppmuntre og utfordre.

Biografisk informasjon: Elisabeth Hovde Johannesen er førstelektor i norsk ved Universitetet i Sørøst-Norge hvor hun leder forskningsgruppa for estetiske læreprosesser. Siste utgivelser er "Skam, sårbarhet og risiko i samtaler om bildeboka Mor av K.F. Aakeson og M.-K. Bak", med Trine Solstad i Litteratur og sårbarhet (2021), og "Bildebøker og emosjonelle lesereaksjoner. Om kunst og etikk", i tidsskriftet Edda, nr. 4, 2019.

Julie Nordahl er førstelektor i norsk ved Universitetet i Sørøst-Norge, og tilhører forskningsgruppa for estetiske læreprosesser. Hennes siste utgivelser er "Skam, kropp og mat i bildeboka Mor", med Elisabeth Hovde Johannesen i Fra bordvers til bildebøker. Mat og måltider i barnelitteraturen (2020), og "Barn på flukt" i Litteratur og sårbarhet (2021).

Noter

1 Ingen av de analyserte bildebøkene har sidetall.

2 Boka generelt og dette spesifikke oppslaget gir rom for ulike tolkninger som kan dras langt. I denne artikkelen forfølger vi ikke en mulig tolkning om at Dori forgriper seg på Stripekalven.

Litteratur

Ahmed, Sara. *The Promise of Happiness*. Duke University Press, 2010.

Beckett, Sandra. *Transcending Boundaries. Writing for a Dual Audience of Children and Adult*. Garland Publishing, 1999.

Bettelheim, Bruno. *The Uses of Enchantment. The Meaning and Importance of Fairy Tales*. Vintage Books, 2010.

Bergstrand, Ulla og Maria Nikolajeva, redaktører. *Läckergommarnas kungarrike. Om matens roll i barnlitteraturen*. Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet, 1999.

Brynhildsvoll, Jørgen. "Anmelder foreslår anmeldelse". *Dagbladet*, 20 desember 2008, www.dagbladet.no/kultur/anmelder-foreslar-anmeldelse/65294202. Lest 21.04.2023.

Collins, Patricia Hill. *From Black Power to Hip Hop. Racism, Nationalism, and Feminism*. Temple University Press, 2006.

Dingstad, Pål. "Munthe og maten. Maten og måltidet som arena for korrigerende og moraliserende i Margrethe Munthes barnelyrikk". *Fra bordovers til bildebøker. Mat og måltider i barnelitteraturen*, redigert av Hilde Dybvik og Eivind Karlsson, Fagbokforlaget, 2020, s. 47–67.

Dybvik, Hilde og Eivind Karlsson, redaktører. *Fra bordovers til bildebøker. Mat og måltid i barnelitteraturen*. Fagbokforlaget, 2020.

Fraustino, Lisa Rowe og Karen Coats. *Mothers in Children's and Young Adult Literature. From the Eighteenth Century to Postfeminism*. University Press of Mississippi, 2016.

Fraustino, Lisa Rowe. "The Apple of Her Eye. The Mothering Ideology Fed by Best-Selling Trade Picture Books". *Critical Approaches to Food in Children's Literature*, redigert av Kara K. Keeling og Scott T. Pollard, Routledge, 2009, s. 57–75.

Fürst, Elisabeth L'Orange. *Mat – et annet språk. Rasjonalitet, kropp og kvinnelighet*. Pax forlag, 1995.

Grahn, Lisa. *Jernbanans mødrar. Moderskap och berättande i Sara Lidmans Jernbaneanpos*. Uppsala Universitet, 2022.

Hansen, Elaine Tuttle. *Mother Without Child. Contemporary Fiction and the Crisis of Motherhood*. University of California Press, 1997.

Holm, Ulla M. *Modrande och praxis. En feministfilosofisk undersökning*. Daidalos, 1993.

Johannesen, Elisabeth Hovde og Julie Nordahl. "Skam, kropp og mat i bildeboka *Mor*". *Fra bordvers til bildebøker. Mat og måltider i barnelitteraturen*, redigert av Hilde Dybvik og Eivind Karlsson, Fagbokforlaget, 2020, s. 111–133.

Johannesen, Elisabeth Hovde og Trine Solstad. "Skam, sårbarhet og risiko i samtaler om bildeboka *Mor* av Kim Fupz Aakeson og Mette-Kirstine Bak". *Litteratur og sårbarhet*, redigert av Adriana Margareta Dancus, Silje Hernæs Linhart og Annika Bøstein Myhr, Universitetsforlaget, 2021, s. 114–133.

Kaldhol, Marit og Justyna Nyka. *Stripekalven*. Cappelen Damm, 2008.

Keeling, Kara K. og Scott T. Pollard, redaktører. *Critical Approaches to Food in Children's Literature*. Routledge, 2009.

---. "Introduction. Food in Children's Literature". *Critical Approaches to Food in Children's Literature*, redigert av Kara Keeling og Scott T. Pollard, Routledge, 2009, s. 3–20.

Levi-Strauss, Claude. "The Culinary Triangle". *Food and Culture. A Reader*, redigert av Carole Counihan og Penny van Esterik, Routledge, 2008.

Nikolajeva, Maria. *From Mythic to Linear. Time in Children's Literature*. Scarecrow Press, 1991.

---. "Picturebooks and Emotional Literacy". *The Reading Teacher*, vol. 67, nr. 4, 2013, s. 249–254, doi.org/10.1002/trtr.1229.

Ommundsen, Åse Marie. *Litterære grenseoverskridelser. Når grensene mellom barne- og voksenalitteraturen viskes ut*. Universitetet i Oslo, 2010.

Rich, Adrienne. *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution*. W.W. Norton & Company, 1976.

Ruddick, Sara. *Maternal Thinking. Toward a Politics of Peace*. Beacon Press Boston, 1995.

Sønsthagen, Kari og Torben Weinreich. *Værker i børnelitteraturen. 100 danske børnebøger 1555–2008*. Høst og Søn, 2010.

- Simmel, Georg. "Måltidets sosiologi". *Sociologi i dag*, vol. 23, nr. 1, 1993, s. 3–9.
- Saanum, Kari og Gry Moursund. *Pinnsvinmamma*. Omnipax, 2006.
- Traavik, Ingjerd. *På liv og død. Tabu i bildeboka. Analyser og refleksjoner*. Gyldendal Forlag, 2012.
- Yu, Li-Yin. *Mother, She Wrote. Matrilineal Narratives in Contemporary Women's Writing*. Peter Lang Publishing, 2005.
- Aakeson, Kim Fupz og Mette-Kirstine Bak. *Mor*. Gyldendal, 1998.
- Warnqvist, Åsa og Mia Österlund. "Att skildra feta kroppar. Vimmelsbokslogik och fet temporalitet i Kristin Roskiftes *Alle sammen teller*". *Tidskrift för litteraturvetenskap*, vol. 51, nr. 1–2, 2021, s. 25–39, doi.org/10.54797/tfl.v51i1-2.1714.
- Österlund, Mia. "'Rumpan är stor, men byxan är trång'. Bilderboken ur fettstudieperspektiv". *Barnnorm och kroppsform – om ideal och sexualitet i barnkulturen*, redigert av Malena Janson, Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet, 2019, s. 11–27.